

7. Савенков А. И. Основные подходы к разработке концепции одарённости. Педагогика. – 1998. – № 3. – С.24–29
8. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т. 4. – С. 36.
9. Черноус В. П. Креативне мислення у творчих пошуках особистості: літературний огляд. Нова педагогічна думка: Науково-методичний журнал – Рівне. – 2014. - №1. – с. 38 – 41.
10. Ярошевский М.Г. Психология творчества и творчество в психологии // Вопросы психологии / Михаил Григорьевич Ярошевский. – № 6. – 1985. – С. 14-16.

Возк М., Гречин Н.
*студентки IV та III курсів
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*
*Науковий керівник: к. психол. н., доцент кафедри
психології та соціальної роботи ТНЕУ*
Гіряк Г.С.

ПРИЧИНИ БУЛІНГУ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Агресія є однією з важливих суспільних проблем. Вона проявляється у таких формах, як насильство, жорстокість, ворожість не тільки між людьми, а й між народами і країнами. Вчені вважають, що властива людині агресія відповідає за самозбереження, проте людям слід навчитися її контролювати.

Прояви агресивної поведінки все частіше трапляються у закладах освіти, зокрема в школі. Школярі часто цькують, чинять фізичне насильство над своїми однолітками. Дослідження зарубіжних вчених свідчать, що саме середня школа має найвищі показники знущань, порівняно з іншими рівнями освіти [7]. З розвитком суспільства булінг набуває все нових форм і у зв'язку з цим ця проблема є винятково актуальною.

За даними Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ), з булінгом серед однолітків в Україні стикаються близько 67% дітей. Згідно з опитуванням, майже чверть українських школярів вважають себе жертвами булінгу, і близько 40% дітей, які зіткнулися з булінгом, ніколи не розповідають про це батькам. При цьому 44% тих, хто спостерігав, як знущаються з однолітків, не реагують на ці факти через страх піддатися такому ж знущанню [8]. Україна займає 9 місце серед 42 досліджуваних країн за відсотком жертв булінгу серед 15-ти річних (9% дівчат та 11% хлопців) [1].

Дослідженням даної проблеми займалися зарубіжні та вітчизняні науковці у галузі педагогіки, психології, юриспруденції, а також соціології (Д. Ольвеус, І. Бердишев, Д. Лейн, І. Кон, К. Лоренц, Х. Лейцман, М. Дмитренко, С. Бурова, В. Панок, С. Бурова та інші). Відтак ця проблематика є міждисциплінарною.

Поняття булінгу вперше запропонували вчені, які досліджували явище насильства в школі між дітьми в Скандинавії на початку 70-тих років 20 століття. Булінг тлумачать як: сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем, які охоплюють процес тривалого фізичного чи психологічного насилля з боку індивіда або групи стосовно індивіда, що не може захистити себе в певній ситуації [4].

Можна виокремити такі форми булінгу: фізичне насильство; психологічне насильство; економічне насильство; сексуальне насильство; кібербулінг.

Булінг – колективне явище. Учасники булінгу: кривдник, жертва, спостерігачі. Кривдник (булер) – людина, котра чиняє насильство і, зазвичай, є авторитетною серед дітей. Кривдниками стають діти, котрим не вистачає уваги зі сторони батьків та поваги до їх особистості. Авторитет кривдники здобувають не завдяки власним досягненням, а шляхом

знуцання з інших, демонстрації власних сил над слабшими. Кривдники не співчутливі, вони сприймають булінг як певну розвагу, їм притаманні садистські нахили.

Потерпілий (жертва) – людина над котрою вчиняється насильство. Жертвою може стати будь-хто. Частіше ними стають діти, котрі чимось відрізняються від інших (особливостями розвитку, успіхами в навчанні, фізичними даними, матеріальним становищем тощо).

Спостерігачів можна розмежувати на активних та пасивних, як зі сторони булера, так і жертви.

Причини булінгу можуть бути різними. Чинники, які впливають на його виникнення розмежовують на чотири групи: сімейні, особистісні, соціальні та оточення. До особистісних чинників належать психологічні та фізичні особливості дитини. Причиною булінгу також часто є розлади та порушення розвитку дитини. Будь-яка відмінність може стати причиною насильства над нею.

Кривдники внаслідок знуцання з інших самостверджуються, так зване деструктивне самоствердження, стають авторитетами в очах однолітків. Така поведінка може бути, як компенсація невдач в навчанні. Булінг швидко робить популярним кривдника серед однолітків.

Серед сімейних чинників можна розрізняють: гіпер- або гіпоопіка з боку батьків; відсутність близьких взаємин між дитиною та батьками; насильство в сім'ї; тиск на дитину в сім'ї, або жорстоке поводження з нею призводить до того, що дитина не знає іншого способу поводження з людьми [3].

До чинників середовища відносять несприятливий психологічний клімат в освітньому закладі, відсутність відповідної уваги зі сторони вчителя, що сприяє появі конфліктів між дітьми, котрі переходять у цькування одними дітьми інших. Також до чинників середовища відносять: відсутність належного контролю зі сторони педагогів; виокремлення педагогом одного з учнів; авторитарний стиль навчання тощо.

До соціальних чинників належать: стереотипи, економічна та соціальна нерівність, вплив інформаційних технологій та культурних норм.

Булінг може спричинити низку негативних психологічних та соціальних наслідків для всіх його учасників. Вплив може бути не лише на навчальний процес, успішність, а й на майбутнє дітей. Звичайно, що найбільше від булінгу страждає жертва. Наслідками такого впливу можуть бути як фізичні травми, так і психічні порушення. У дитини виникає почуття страху, гніву, тривоги, знижується самооцінка, успішність в навчанні. Також у жертви з'являється боязнь відвідувати школу через постійне насильство. У дітей над якими постійно чинять насильство може виникнути синдром жертви. Як наслідок дитина буде себе завжди почувати «поганою», жити в постійному напруженні. Навіть досвідченому психотерапевту важко впоратися з даною проблемою.

Булінг впливає не тільки на жертву, а й на кривдника. Наслідками можуть бути: надмірна агресія, нещасливе майбутнє внаслідок комплексу провини, проблеми у стосунках з однолітками тощо. Діти ж, які спостерігали за процесом насильства, також отримують психічні травми. Вони іноді відчувають себе безпорадними, безсилими, не здатними запобігти насильству. В результаті це може призвести до появи синдрому набутої безпорадності, не тільки у жертви, а й у спостерігачів, котрі не можуть ніяк запобігти насильству [2].

Враховуючи деструктивність наслідків булінгу для всіх його учасників, його профілактика в навчальних закладах має відбуватися одночасно за різними напрямками. Серед заходів профілактики є ознайомлення педагогів освітнього закладу про поширення такого негативно явища, як булінг. Також психологічна служба начального закладу має проводити просвітницьку роботу з учнями та їх батьками, у вигляді лекційних занять, бесід, тренінгів, круглих столів. Організування керівництвом закладу зустрічей зі спеціалістами, котрі б допомогли сформувати в учнів правосвідомість, а також правову поведінку. Проведення індивідуальних бесід з «проблемними» дітьми, з метою профілактики та запобігання різних форм агресивної поведінки.

В Законі України «Про освіту» та Кодексі України про адміністративні правопорушення визначені шляхи протидії булінгу на законодавчому рівні. Відповідно до цих законодавчих актів за цькування особа несе адміністративну відповідальність. Також таку відповідальність несе керівник навчального закладу, якщо не повідомляє відповідні органи про такі випадки, задля збереження репутації школи, як це часто трапляється [5; 6].

Якщо дитина стала жертвою насильства, в жодному випадку не слід ігнорувати цього. Перш за все потрібно підтримати жертву, підбадьорити, завести до психолога, а у випадку наявності фізичних травм – до лікаря. До кожної дитини слід підбирати індивідуальний підхід, залежно від того, в якому стані вона перебуває. Також слід проінформувати керівництво про цей випадок, котре, своєю чергою, зобов'язане повідомити поліцію.

Проблема агресії одна з важливих проблем сучасного суспільства. Дедалі частіше виникають ситуації, коли одні діти цькують своїх однолітків, що погано впливає на їх психічне та фізичне здоров'я. Батьки, педагоги мають приділяти більшу увагу вихованню дітей, а в закладах освіти більш відповідальніше ставитися до профілактики булінгу. З'ясовано, що причини булінгу можуть бути різноманітні, починаючи від особистісних і закінчуючи середовищем в яке дитина потрапляє. Для запобігання насильства батькам слід виховувати дитину так, щоб між ними були довірливі стосунки, щоб дитина змогла розповісти про подібну ситуацію. Також в тому випадку коли діти мають певні відхилення в розвитку, їх можна віддати до спеціальних закладів, де вона буде серед ровесників з подібними обмеженнями, а відтак уникатиме насмішок, цькування, приниження та не вважатиме себе слабшою за усіх. Проте педагогам слід приділяти увагу не тільки процесу навчання, а й процесу повноцінної соціалізації дітей і формуванню навичок толерантної міжособистісної взаємодії, котрі вони мають перенести у своє доросле життя.

Список використаних джерел

1. В межах проекту Мін'юсту «Я маю право!» розпочато інформаційну кампанію #Стопбулінг для дітей та їх батьків URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/v-mejah-proektu-minyustu-ya-mayu-pravo-rozpochato-informatsiynu-kampaniyu-stopbuling-dlya-ditey-ta-ih-batkiv>
2. Гірняк А. Н. Глибинно-психологічне підґрунтя суїциду. *Психологія і суспільство*. 2010. №1. С. 151-158.
3. Гірняк А. Н. Карп'як Т. М. Соціально-психологічні детермінанти делінквентності підлітків. *Актуальні задачі сучасних технологій* : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-техн. конф. молодих учених та студентів, м. Тернопіль, 17–18 листопада 2016 р. Тернопіль: ТНТУ ім. Івана Пулюя, 2016. Т. 2. С. 318-319.
4. Лалак Н., Пеняк В. Шкільний булінг як актуальна педагогічна проблема сьогодення. *Освіта і наука*. 2019. Вип. 1. С. 132–135.
5. Мельник О. Правові заходи протидії булінгу. *Науковий вісник УжНУ Серія: Право*. 2019. Вип. 55. С. 44–47.
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 02.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 04.05.2020).
7. Савельєв Ю. Б. Виключення та насильство: чи існує булінг в українській школі? *Наукові записки НаУКМА*. 2009. Т 9. С. 71-75.
8. У школах зафіксовано 109 тисяч фактів цькування дітей. URL: [https://dt.ua/UKRAINE/u-shkolah-zafiksovano-109-tisyach-faktiv-ckuvannya-ditey-285406_.html](https://dt.ua/UKRAINE/u-shkolah-zafiksovano-109-tisyach-faktiv-ckuvannya-ditey)